

בין האותיות: חיריק, שורוק, חולם

(טעימת פתיחה ל"ראש מילין")

שלום רחנברג



שהתווספו לאותיות המשרתות בקריאה: **ט-טעמים**, דהיינו טעמי קריאת התורה, **נ-דהיינו** הסימנים המשלימים את הניקוד, **ת-תגים** - העיטורים או הכתרים לאותיות מסוימות, וכמובן **א-האותיות**. במיסטיקה היהודית, הפכו ארבעת סוגי הסימנים הפשוטים האלה לסמלים מסתוריים. אחת הדוגמאות היפות ביותר לסימבוליזציה זאת מצויה בספרו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל: 'ריש מילין': מכלול מדיטציות המבוססות על הסימנים הגרפיים שבמקרא. אנסה לפשט קטע קטן מאחד הכתובים שם, כדי להביאו לפני הקורא, תוך שאני מודה שיש בכך חטא לעומקו של הטקסט.

בין האידיאלים למעשים

במדיטציות על הנקודות ב"ראש מילין" דן הראי"ה קוק על שלוש נקודות: **החולם, השורוק והחיריק**. שלוש תנועות אלו זהות מבחינה גרפית הן פשוט נקודות המלוות אותיות וא"ו ומצביעות על מיקומן ביחס לסימנים האחרים. ועתה אנסה לעשות דבר, שאולי לא יעשה. אשתמש בניקוד המשולש כדי להצביע על כך, שצורת הליווי של הוא"ו מסמלת את היחס שבין האידיאלים למעשים במשנתו של הראי"ה. החולם, השורוק והחיריק מייצגים שלושה שלבים של השפעה זו: **אוטופיה, אידיאולוגיה ופוליטיקה**. אנסה לאפיין אותם, תוך שאני משלב בדברי תוך בקשת סליחה, קצת מלשונו של הראי"ה קוק.

אחד הספרים הגדולים של המיסטיקה היהודית, **ספר יצירה**, מדבר על ל"ב (32) "נתיבות פליאות חכמה". ל"ב נתיבות אלו הן 22 האותיות, ועשר הספרות, בסיס לכל טקסט ולכל חשבון. האותיות והספרות הן הברכות המבדילות בין אריסטוקרטיה לדמוקרטיה. תרבויות שונות, שבולטות בתרבותן: מצרים הקדומה וסין, השתמשו בהירוגליפים. כשהיינו ביפן, הצביע לפנינו איש המקויאה את האלף-בית המסובך שלו ושל עמים אחרים ועל השנים שלוקח ללמוד לכתוב את השפה שלהם, על כתב כזה רק אריסטוקרטיה קטנה של חכמים הייתה מסוגלת להשתלט בקלות. מונופולין הידע הפך כוח. לעומת זאת האותיות והספרות שלנו הן אכן נתיבות "דיגיטליות" של החכמה, סימנים מועטים, שכל ילד יכול ללמוד ולהרכיב אותם. וכך, חובה עצומה חבה התרבות ל"פליאות" אלו.

ל"ב נתיבות וטנת"א

מופלאות הן ל"ב הנתיבות, אולם מסתבר שהמציאות יותר מסובכת. הסימנים של המתמטיקה התרבו עד אינספור כאשר אותיות לטיניות ויווניות הפכו לסמלים. וכאשר נפתחו בפני המתמטיקאים נופים בלתי צפויים, אפילו האל"ף העברית גויסה כסמל היא הפכה לסמל של האינסוף, על גווניו. היה זה לדעתי אות כבוד לשפה המיסטית, ולספרות הקבלית כולה. אלא שהעברית קיבלה אות כבוד נוספת, ואלה היו **אותיות טנת"א**. אלו הן 4 ראשי תיבות לסימנים

למתן אותה. אמנם כן, התוצאה המתקבלת מתוך הפרגמטיזם הזה איננה אסתטית דיה. נקיי הדעת האידיאולוגיים ויפי הנפש האוטופיים בוז יבוזו לה. אל נא נבז לחולם האוטופי של השוויון, עליו דיבר איוב בפרק המתאר את עקרונות המוסר המקראי. איוב מקלל את עצמו "אִם אֶמָאֵס מְשַׁפֵּט עַבְדִּי... הֲלֹא בִבְטָן עֲשֵׂנִי עֲשֹׂה וְיִכְוְנֶנּוּ בְּרָחִם אֶחָד" (איוב פרק לא, יג-טו). ונעזר ככל יכולתנו בחיריק ובשורוק.

רוצה אני לסיים רשימתי זאת בפראפרזה על דברי רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן, קמא ו), שקרא לנו להיזהר משתי הסכנות האורבות לאדם בחייו: המאניה והדפרסיה. לפי רבי נחמן המקרא מבטיח לנו שהקב"ה איתנו בשני המצבים: "אִם אֶסֶק שְׁמַיִם - במאניה - שָׁם אֶתָּה, וְאֶצִּיעָה שָׁאוֹל - בדפרסיה - הִנֵּךְ" (תהילים קלט, ח). הטיב לנסח את הנפילה רבי יהודה הנשיא, בביטוי שהפך קלאסי: 'מאיגרא רמא לבירא עמיקתא' (חגיגה דף ה, ב), מגג העולם, שאין גבוה ממנו, לבור שאין ממנו עמוק. אך, אנא בואו ונשוב לשפת הטנת"א. נראה לי שלפי רבי נחמן "אֶסֶק שְׁמַיִם", המאניה המסוכנת, מתוארת על ידי אחד מאצילי טעמי המקרא, הסגול ההפוך שמעל לאותיות - הגג של הטעמים. לעומת זאת מייצג החיריק את "אֶצִּיעָה שָׁאוֹל", את הדפרסיה האיומה, הבור העמוק. אם תרצו - זו הפוליטיקה שנשארה מהאוטופיה הגבוהה. ואנו מתפללים שהקב"ה ישמור את שני צדדי חיינו, ויצילנו מחלומות השווא של האולטרה-סגול, וגם מהיאווש המסוכן של האינפרה-חיריק. ואתם, קוראי, על כל טעויותי, סליחה.

מעל לאותיות (ל-ואוים) מתנוצץ **אורו של החולם** - האוטופיה, אותה אידיאה שניתן רק לחלום עליה אך לא ניתן לממשה במציאות. זהו מעין זרקור מתנשא, האוצר בקרבו "רצונות נאצלים ואידיאלים... אשר מעוצם רוממותם יכולים אנחנו רק לחלום אודותם", לציירם, להציגם ללא כל "התחשבות עם איזה מניעה, עם הגבלת יכולת". בשלב השני, אנו נמצאים במצבו של השורוק כאשר האידיאה יורדת ופועלת במציאות. ארשה לקרוא לה '**אידיאולוגיה**', מעין גפן (שורק !) השולחת את ענפיה למרחקים. השורוק הוא סמל ה"לכתחילה". אולם בפעל, האידיאה, שהפכה לאידיאולוגיה, חייבת עדיין להתחשב עם האכזרית שבכל המבקרות - המציאות. המציאות החברתית וגם, המציאות שבנפש האנושית - היצר הרע. כאן מופיע החיריק, המסמל כיצד האידיאה פועלת על המציאות מלמטה, תוך "**חריקת**" **שיניים**. אין אנו יכולים לשנות את מהלכה של המציאות ואת כיוונה הכללי. יכולים אנו רק להיטיב אותה במקצת תוך תקווה שפעולה זאת תתרום בעתיד לשינוי התהליכים. האידיאה יכולה 'לחרוק' את המציאות, כלומר לחרוץ בה חריצים, תוך שהיא נאלצת להתחשב לפעמים בשותפים פסולים. וכך, החיריק מייצג את **הפוליטיקה הפרגמטית ומסמל את ה"בדיעבד"**.

אופיים של "משפטי התורה"

נראה לי, שניתן לאפיין את משפטי התורה, ככתובים בשלוש הרמות גם יחד. דיני עבדות למשל, המוזכרים בו, הינם פעולת החיריק. אם לא ניתן לשנות את המציאות, עלינו לכלל הפחות

שלמות פנימית

"כל מה שהשלמות הפנימית יותר חסרה
כן הטבע מחפש להשתלם לצד חוץ.

רק במעמד שפלות הנפש יתעורר חשק להתהדר לפני אחרים,
בין במה שיש בו בין במה שאין בו.

ועל כן חייב האדם להגדיל את רושם השלמות הפנימית,
ודבריו בייחושו להכרת עצמו לאחרים יהיו תמיד במשקל הראוי"

(מידות הראי"ה, כבוד ד')

